

УДК 340.123

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series18.2023.40.02>

Головко Д. В.

ОБҐРУНТУВАННЯ ДЕРЖАВНО-ПРАВОВОЇ ДОКТРИНИ ОТТО ЕЙХЕЛЬМАНОМ

Отто Ейхельман акцентував увагу на принципі самовизначення народу та необхідності наповнення європейського інформаційного простору інформацією про ресурсний потенціал українців, державну незалежність України. Всі свої особисті навички та вміння він намагався донести до своїх учнів.

У своїх наукових дослідженнях і лекціях Отто Ейхельман поєднує право і правопорядок з концепцією державної влади, принципами взаємовідносин держави і закону, раціональним співвідношенням індивідуальних, громадянських і політичних свобод у державі.

Дослідження вченого безпосередньо пов'язані з проблемами державотворчих процесів. Це роботи, що розкривають принципи і зміст міжнародних відносин, дослідження з адміністративної організації, реформа місцевого самоврядування, розвиток правових і соціальних відносин у суспільстві, обґрунтування федеративної ідеї державного устрою.

Вчений залишив не лише велику наукову спадщину, а й важливий практичний національний досвід, спрямований на встановлення незалежного статусу соборної України. Він брав участь у важливих подіях національно-визвольної боротьби у 1917–21 роках, а під час перебування в еміграції продовжував свою суспільно-політичну, науково-дослідну та просвітницьку роботу, яка була присвячена питанню розбудови Української держави.

Він продемонстрував ідею національної незалежності України, зробивши акцент на принципі самовизначення народу та необхідності наповнення європейського інформаційного простору інформацією про ресурсний потенціал українців. Погляди Отто Ейхельмана на проблему державного устрою були доповнені і інтегровані в проект Конституції УНР, написаний юристом в 1921 році. Потім, у 1934 році, він проголосив новий шлях розвитку держави і права України, але не відмовився від принципів народовладдя, демократизації, федералізму, децентралізації влади.

Головним принципом проекту Основного Закону УНР Отто Ейхельмана є ідея федералізму і повного суверенітету. Саме вони обмежують абсолютизм парламенту і зміцнюють позиції складових його відомств. В основу цього проекту Конституції був покладений новітній класичний конституціоналізм, джерелом якого вважалися англійська, американська і революційна французька Конституції.

Ключові слова: *Отто Ейхельман, суверенітет, конституція, держава, право, доктрина.*

Постановка проблеми. Отто Ейхельман є творцем Проекту конституції основних державних законів Української Народної Республіки 1921 року. Німець за походженням, який народився в Росії, був українським патріотом, палким прихильником ідеї незалежності України, одним із авторитетних вчених періоду Української національно-демократичної революції 1917–1921 років. Отто Ейхельман акумулював значний практичний державотворчий досвід, спрямований на утвердження незалежного статусу соборної України. Закінчив юридичний факультет Дерптського університету. Професійну діяльність як педагог розпочав у Демидовському юридичному лицейі м. Ярославля на посаді доцента, пізніше професора державного та адміністративного права. Працював у Київському університеті Св. Володимира завідувачем кафедри історії зарубіжного законодавства, а згодом – міжнародного права.

Він був активним учасником державотворчих процесів. Займав посади консультанта закордонних справ і міністерства торгівлі й промисловості, старшого радника міністерства закордонних справ і заступника товариша міністра, був уповноваженим уряду УНР на торговельній конференції з Австрією та Німеччиною, членом місії для переговорів з РСФРР, залучений до складу Найвищої правничої ради (1921–1922).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам обґрунтування державно-правової доктрини видатним правознавцем Отто Ейхельманом присвятили свої праці такі вчені як Б. Андрусишин, В. Потульницький, Я. Турчин, В. Вісин, Я. Ленгер та ін.

Метою статті дослідження державно-правової концепції Отто Ейхельмана. Незважаючи на значні перешкоди, вчений-правознавець здійснював пошук оптимальних шляхів державного функціонування в процесі становлення демократичної, правової держави.

Виклад основного матеріалу. Доктрина Отто Ейхельмана, відображена у проекті Конституції УНР, яка стосується методів установа, ключових засад державної організації та функціонування українського громадянського суспільства є на часі, може також бути застосована у державно-правовому житті сучасної України. В українському державотворчому процесі стверджується новітні зразки соціального поступу, прикметними рисами яких повинно стати політичний плюралізм, соціально орієнтована ринкова економіка, домінування правових відносин, соціально структуроване громадянське суспільство та ін. Обґрунтовуючи власну державно-правову доктрину, Отто Ейхельман залишався певним, що його напрацювання знайдуть практичне застосування у незалежній, суверенній державі [1, с. 67].

Перебуваючи в еміграції, правознавець продовжив громадсько-політичну, науково-дослідницьку, викладацьку роботу, присвячену проблемам розбудови української державності. В еміграційний період Отто Ейхельман – професор і декан Українського вільного університету у Празі, професор Української Господарської Академії в Подебрадах і Високого Педагогічного інституту в Празі, дійсний член Наукового товариства імені Шевченка.

Свої наукові пошуки присвятив дослідженню різних елементів політико-правової системи суспільства та їх законодавчому закріпленню. Його наукові дослідження присвячені принципам міжнародних відносин, проблемам належного функціонування адміністративних інститутів, реформі місцевого самоврядування, вдосконаленню та розвитку правових відносин, проблемам державного управління. Він зробив великий внесок у класифікацію норм міжнародного права, систематизацію та методологію викладання міжнародного права, а також у методологію міжнародного права.

Отто Ейхельман розумів державу, як тривалий і постійний соціальний порядок вільних громадян з їх активною участю у відповідних формах урядування на певній, сталій території під верховенством найвищої суверенної влади. Мету влади він окреслював чітко – це реалізація внутрішньої і зовнішньої безпеки, забезпечення духовних і економічних потреб населення, а її інституційною основою – правові, конституційні та корпоративні норми, звичаї і традиції» [2, с. 25].

Доктрину щодо докорінних змін у міжнародному праві, які відбулися після Першої світової війни та створення Ліги Націй, Отто Ейхельман виклав у книзі «Побутові підстави, правничий уклад і сучасний культурний поступ міжнародного права», написаній ним українською мовою і опублікованій у 1931 р. в еміграції у Чехословаччині. У 2004 р. вона перевидана Інститутом держави і права ім. В. М. Корецького НАН України в рамках «Антології української юридичної думки та заново введена до наукового обігу.

Отто Ейхельман був переконаний, що міжнародне право у своїй основі могло б ґрунтуватися на загальному праві, і в той же час заявив, що в силу особливого характеру умов практики міжнародного права загальному праву не вистачає необхідної правової визначеності і точності в змісті правових норм, які повинні були б бути основою міжнародного права. Норми загального права в міжнародному праві «... Ця велика і абсолютно непоправна помилка з жалем визнається самими авторитетами науки міжнародного права. Вони вперто наполягають на головному значенні звичаєвого права для активного міжнародного права, розглядаючи його, оскільки вважають, що саме всі основні норми мають свою позитивну правову основу. Цим джерелом є звичаєве право» – писав юрист [3, с. 13].

Отто Ейхельман у стверджував, що відсутність законодавця, законодавчої влади у складі міжнародного правового побуту не виключає реальної можливості виникнення та фактичного застосування у практиці норм звичаєвого права. Звичаєве право виключно в юридичному значенні, «яке загально визнається, не має цього значіння у міжнародному праві, через фактичні, принципово, йому властиві, життєві обставини, а тому не може бути і його фактичного прикладання у міжнародних стосунках» [3, с. 12].

Обґрунтував ідею державної незалежності України, акцентуючи увагу на принципі самовизначення народів та потребі наповнення європейського інформаційного простору відомостями про ресурсний потенціал українців. Погляди Отто Ейхельмана на проблеми державної побудови отримали завершення і об'єднання у проекті конституції УНР, написаному вченим-правником у 1921 р. В подальшому, будучи в еміграції, у 1934 р. він задекларував нові шляхи розвитку української держави і права, але не відмовився від принципу демократизму, народовладдя, федералізму і децентралізації влади. Головними принципами проекту основного закону УНР Отто Ейхельмана є федералізм та ідея народного суверенітету. Саме вони обмежують парламентський абсолютизм, посилюючи позиції установчої гілки влади через участь народу в референдумах, плебісцитах тощо. Основи даного проекту конституції закладені на базі новітнього класичного конституціоналізму, джерелами якого вважались англійська, американська та революційні французькі конституції.

Відповідно до вищевказаного конституційного проекту, за формою державного правління УНР мала стати демократичною республікою з федеративним державним устроєм. Головною основою для побудови незалежної держави після встановлення відповідних етнографічних кордонів є чітка і послідовна реалізація демократико-республіканських принципів.

Тобто весь народ повинен бути визнаний у роботі суспільної держави, в ступені компетентності кожного підрозділу, що входить до його складу, і повинен брати участь у вирішенні та реалізації суспільно-політичних проблем і праці в державі, в різних ступенях зростання його структури, починаючи з найменшого територіального осередку і закінчуючи політичною Федерацією, починаючи з місцевого співтовариства – єдністю загальної цілісності [1, с. 65].

Учений також виділив вищі (установчі), законодавчі, виконавчі, судові та контрольні органи державної влади. Згідно з його планом, судові та контрольні органи повинні бути повністю незалежними від виконавчої та законодавчої гілок влади. Він відводив важливу роль народу, оскільки ключовим принципом його проекту Конституції була реалізація національного суверенітету і введення системи референдумів, тобто здатність народу брати участь у вирішенні конституційних, законодавчих та інших питань внутрішньої і зовнішньої політики.

Федеральний державний суд, до компетенції якого входило, серед іншого, вирішення спорів за положеннями Конституції, питання про перетин державних кордонів, адміністративне правосуддя, суперечки на території УНР [4].

На глибоке переконання вченого, у перспективі нації стануть суб'єктами міжнародного права тоді, коли вони придбають політичне становище на окремії, підпорядкованій їх публічно-правовій владі території, яке надасть дотичній політичній організації становище суб'єкта в міжнародному праві [3, с. 27].

Розв'язання цієї юридичної проблеми стосовно придбання державою такого становища, що давало б можливість їй стати суб'єктом міжнародного права, Отто Ейхельман розуміє і бачить у реальних юридичних методах, що не перешкоджатиме природному росту та зміцненню сильної самої по собі національної ідеї, відповідно до здібностей будь якої нації [3, с. 27].

Правознавець був прихильником співпраці всіх релігійних об'єднань в державі. У правовій державі будь-яка церква має право на існування, якщо є підтримка у суспільстві [4; 5, с. 26].

Створення нової церкви можливе, переконаний вчений, якщо вона зареєстрована у встановленому законом порядку. Однак правознавець висловлював застереження, що ніякі церковні доктрини в яких би то не було релігійних об'єднаннях не можуть змінювати в межах території держави законодавчі положення, які формує держава, законні дії влади, судові вироки [5, с. 82].

Питання свобода й віри повинні бути гарантовані кожній людині, забороняється, як писав вчений, примушувати людину належати до тієї чи іншої релігійної організації. Громадянин має незаперечне право відповідно до власного вибору долучитися до будь-якої з незаборонених церков і підлягати духовній владі цієї церкви [5, с. 82].

Висновки. Отто Ейхельман залишив не лише велику наукову спадщину, а й важливий практичний національний досвід, спрямований на встановлення незалежного статусу соборної України. Він брав участь у важливих подіях національно-визвольної боротьби у 1917–21 роках, а під час перебування в еміграції продовжував свою суспільно-політичну, науково-дослідну та просвітницьку роботу, яка була присвячена питанню розбудови Української держави.

Використана література:

1. Вісин В.В. Ленгер Я.І. Євроатлантичні традиції конституціоналізації державно-територіального устрою українських земель (на прикладі проекту конституції УНР О. Ейхельмана). *Нове українське право*. 2022. Том 1. С. 62–67. <https://doi.org/10.51989/NUL.2022.6.1.8>
2. Турчин Я. Державотворчі ідеї О. Ейхельмана: еволюція інституційних вимірів політики : автореф. дис. ... д-ра політ. наук : 23.00.01. Львів. 35 с.
3. Ейхельман О. Побутові підстави, правничий уклад і сучасний культурний поступ міжнародного права. Подєбради. 1931. 46 с.
4. Турчин Я. Ідея правової держави в науково-теоретичній спадщині Отто Ейхельмана. Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку: Збірник наукових праць. 2008. Вип. 20. С. 23–29.
5. Ейхельман О. Проект конституції основних державних законів Української Народньої Республіки. Видавництво С.У.Д. (Тарнів). 1921. 104 с.

References:

1. Visyn, V.V., Lenher, Ya.I. (2022). Yevroatlantychni tradytsii konstytualizatsii derzhavno-terytorialnoho ustroi ukrainskykh zemel (na prykladі proiektu konstytutsii UNR O. Eikhelmana) [Euro-atlantic traditions of the constitutionalization of the state-territorial organization of ukrainian lands (on the example of the draft constitution of the ukrainian people's Republic of Ukraine by O. Eichelman)]. *Nove ukrainske pravo*, Is. 1, 62–67 [in Ukrainian] <https://doi.org/10.51989/NUL.2022.6.1.8>
2. Turchyn, Ya. State-building ideas of O. Eichelman: evolution of institutional dimensions of politics: Extended abstract of Doctor's thesis. Lviv. pin Ukrainian]
3. Eikhelman, O. (1931) Pobutovi pidstavy, pravnychyi uklad i suchasnyi kulturnyi postup mizhnarodnoho prava [Domestic grounds, legal structure and modern cultural progress of international law]. *Podiebrady*. pin Ukrainian]
4. Turchyn, Ya. Ideia pravovoi derzhavy v naukovo-teoretychnii spadshchyni Otto Eikhelmana [The idea of a legal state in the scientific and theoretical heritage of Otto Eichelman]. *Ukrainska natsionalna ideia: realii ta perspektyvy rozvytku: Zbirnyk naukovykh prats*, 20, 23–29. pin Ukrainian]
5. Eikhelman, O. (1921) Proiekt konstytutsii osnovnykh derzhavnykh zakoniv Ukrainskoi Narodnoi Respubliki [Draft constitution of the main state laws of the Ukrainian People's Republic]. *S.U.D. (Tarniv)*. pin Ukrainian]

Holovko D. Justification of state-legal doctrine Otto Eihelman

Otto Eichelman emphasized the principle of self-determination of the people and the need to fill the European information space with information about the resource potential of Ukrainians and the state independence of Ukraine. He tried to convey all his personal skills and abilities to his students.

In his research and lectures, Otto Eichelman combines law and order with the concept of state power; the principles of the relationship between the state and the law, and the rational balance of individual, civil, and political freedoms in the state.

The scientist's research is directly related to the problems of state-building processes. These are works revealing the principles and content of international relations, research on administrative organization, reform of local self-government, development of legal and social relations in society, justification of the federal idea of the state system.

The scientist left not only a great scientific legacy, but also an important practical national experience aimed at establishing the independent status of cathedral Ukraine. He took part in important events of the national liberation struggle in 1917–21, and during his stay in exile he continued his socio-political, scientific research and educational work, which was devoted to the issue of building the Ukrainian state.

He demonstrated the idea of national independence of Ukraine, emphasizing the principle of self-determination of the people and the need to fill the European information space with information about the resource potential of Ukrainians. Otto Eichelman's views on the problem of the state system were supplemented and integrated into the draft Constitution of the Ukrainian People's Republic, written by a lawyer in 1921. Then, in 1934, he announced a new way of developing the state and law of Ukraine, but did not abandon the principles of people's rule, democratization, federalism, and decentralization of power.

The main principle of the project of the Basic Law of the UNR of Otto Eichelman is the idea of federalism and full sovereignty. It is they who limit the absolutism of the parliament and strengthen the positions of its constituent departments. The basis of this project of the Constitution was the latest classical constitutionalism, the source of which was considered the English, American and revolutionary French Constitutions.

Key words: *Otto Eichelman, sovereignty, constitution, state, law, doctrine.*